

Kirjallisuutta – Litteratur

Kaksi näkökulmaa ympäristökysymyksiin lastenkirjallisuudessa

RYYNÄNEN, HENNA (2023) *Metsä muuttaa*, 64 s. Tammi, Helsinki.

ERTIMO, LAURA; AHOKOIVU, MARI (2023) *Mikä mahti! Lotta ja Kasper Luonnon puolella*, 56 s. Into, Helsinki.

Ympäristökasvatuksen näkökulmasta on hyödyllistä käyttää oppimisen apuna myös muuta kuin oppimateriaaleiksi tarkoitettua kirjallisuutta. Se voi näet auttaa oppilaita ymmärtämään paremmin muun muassa millaisia vaikutuksia luonnon tuhoutumisella on ihmisen elämälle. Suomen Akatemian rahoittamassa HUMANE-CLIMATE-tutkimusprojektissa olen päässyt kollegoidenkin kanssa tutustumaan lukuisiin lapsille ja nuorille suunnattuihin fiktiivisiin ja tietokirjoihin, jotka käsittelevät ilmastonmuutosta, ympäristön tilaa ja aktivismia. Tässä arvostelussa keskityn kahteen kirjaan, joista toinen on lastenkirjailija-kuvittaja Henna Rynänen fiktiivinen kuvakirja *Metsä muuttaa* ja toinen maantieteilijä-tietokirjailija Laura Ertimon ja sarjakuvataiteilija Mari Ahokoivun sarjakuvamaista kerrontaa ja perinteistä tietokirjaa yhdistelevä *Mikä mahti!* Haluan heti mainita, että olemme tehneet HUMANE-CLIMATE-projektissa yhteistyötä Ertimon ja Ahokoivun kanssa ja käyneet pitkiäkin keskusteluja heidän kirjoistaan, ja sen takia tunsin heidän teoksensa jo ennen arvion kirjoittamisen aloittamista paremmin kuin Rynänen teoksen.

Metsä muuttaa kertoo tarinan lähimetsästä, joka on kirjassa kuvattu kuvitteellisena subjektina, vihreänä olentona, jolla on silmät, suu sekä raajat. Lähimetsä kyllästyy ihmisten roskaamiseen ja välinpitämättömyyteen ja päättää muuttaa. Paljastamatta liikaa tarinan etenemistä tai lopputulosta, on kirja kertomus elinympäristöistä ja sopivista elinoloista, liikkuvuudesta ja eri lajien välistä suhteista. Henna Rynänen kuvitus on valtavan söpöä, kaunista ja värikylläistä. Se inostaa lukemaan ja seuraamaan tarinaa eteenpäin. Vaikka kirja käsittelee hankalia aiheita kuten muoviv roskia ja välinpitämättömyyttä, on toivolla ja empatialla sijansa tarinassa. Lasten näkökulmasta esimerkiksi median ja julkisen puheen katastrofikeskityksen rinnalle tarvittaisiin moniulotteisempaa käsit-

telyä, joltain mitä tämän kirja tarjoaa. Kirja ei kuitenkaan sovellu ihmisten muuttoliikkeiden metaforiseksi tarinaksi, siitäkin huolimatta, että lähimetsän muuttaminen voisi sellainenkin olla, vaan pohtimaan ympäristön tilaa, luontosuhdetta ja sitä, millaisella kasvillisuudella ja eläimistöllä on elinmahdollisuuksia erilaisissa ympäristöissä.

Toinen valitsemani kirja *Mikä mahti!* on kolmas teos Ertimon ja Ahokoivun Lotta ja Kasper -kirjasarjassa. Sarjan taustalla on tekijöiden havainto, että lapsille suunnattua ilmastokirjallisuutta ei ollut. *Mikä mahti!* käsittelee ilmasto- ja ympäristökysymyksiä valtakysymysten näkökulmasta. Lukija pääsee tutustumaan aihepiiriin liittyviin moninlaisiin seikkoihin aukeama aukeamalta avautuvien lyhyiden esittelyjen kautta. Keskustellessamme kirjoista tutkimusprojektin yhteydessä tekijät ovat kertoneet, että tarkoitus on ”heittää lukija uusiin näkökulmiin ja herättää kiinnostus”. Tällainen tapa tietyksi kärsii siitä, ettei aiheisiin päästä kovin syvälle, vaan esimerkiksi kolonialistisen perinteen ja vihreän murroksen osalta käsittely on osin kaavamaisista. Ertimo ja Ahokoivu ovat myös kertoneet pyrkineensä tekemään kirjoista sopivan haastavia, jotta aikuiset ja lapset voisivat lukea niitä mielekkäästi yhdessä. Tämä on erinomainen ajatus ja juuri sitä mitä lapset ja nuoret kaipaavat: aikuisen tukea ja apua. Toisaalta myös aikuisten on hyvä perehtyä näihin aiheisiin. Kirja sopii sekä koululuokkaan että kotiin. Lasten esittämät kysymykset voivat hyvinkin avata uusia näkökulmia opettajien ja vanhempien omaan ymmärrykseen ja tarjota tukea asioista keskustelemiseen lasten kanssa. Yhdessä oppimisen polku on paljon miellyttävämpi kuin vastakkainasettelut eri sukupolvien välillä.

Mikä mahti! -kirja keskittyy vallankäytön erilaisiin muotoihin ja käy läpi eri historiallisia ajanjaksoja ja hallintotapoja diktatuurista demokratiaan. Näin tämä kolmas kirja kytkeytyy aiempiin ilmastonmuutosta (Ertimo & Ahokoivu 2019) ja luontokatoa (Ertimo & Ahokoivu 2021) käsitteleviin teoksiin *Ihme ilmat! Miksi ilmasto muuttuu* sekä *Aika matka! Lotta, Kasper ja luontokadon arvoitus* selvittäen sitä, miten vallankäytön kautta ihmiset ovat eri-arvoisessa asemassa toisiinsa nähden ja kytköksissä

näihin ympäristökriiseihin. Valta ei ole helppo aihe mutta emme voi myöskään aina luovuttaa, jos jotain haastavaa tulee esille. Parhaimmillaan lapset kyseenalaistavat ja kysyvät kysymyksiä, joita aikuiset eivät itse tule ajatelleeksi. Oppiminen tapahtuu siis kahteen suuntaan. Lapset myös valikoivat heitä kiinnostavia kohtia kirjasta, joten tätäkään kirjaa ei tarvitse lukea alusta loppuun tietyssä järjestyksessä, vaan erilaisille lukemistavoille on tilaisuus.

Sarjakuvamainen kerronta on raikas ja nuoria lähellä oleva tapa viedä tarinaa ja Lotan ja Kasperin tutkimusmatkaa eteenpäin ja yhdistää siihen perinteisempää tietokirjallista kerrontaa. Tämä kirja soveltuu sekä alatehtäviä yläkouluikäisille ja päähenkilötkin ovat juuri siirtyneet 7. luokalle. Rohkaisenkin opettajia ja vanhempia lukemaan yhdessä lastensa kanssa niin fiktiota kuin fak-

taa. Lastenkirjallisuudessa on mahdollisuuksia auttaa ymmärtämään monimutkaisia ilmiöitä ja keskittymään olennaisiin asioihin.

KIRJALLISUUS

Ertimo, L. & Ahokoivu, M. (2019) *Ilme ilmat! Miksi ilmasto muuttuu*. Into, Helsinki.

Ertimo, L. & Ahokoivu, M. (2021) *Aika matka! Lotta, Kasper ja luontokadon arvoitus*. Into, Helsinki.

VILHELMIINA VAINIKKA

Kasvatustieteiden ja kulttuurin tiedekunta,
Tampereen yliopisto

Arvokas ja arvostettu tulevaisuus? Tarkastelussa suomalaisen maatalouden oikeudenmukainen siirtymä

ORASMAA, TUULI (2023) *Maaseudun tulevaisuus*, 221 s. Vastapaino, Tampere.

Tuuli Orasmaa on kirjoittanut maatalouden ilmastokeskusteluista perusteellisen tietokirjan, joka ilmestyi jo viime vuoden puolella. Sain itse olla mukana yhtenä kirjaan haastateltuna asiantuntijana. Siksi olikin erityisen mielenkiintoista päästä lukemaan teos kokonaisuutena.

Teos on itselleni henkilökohtaisesti kiinnostava myös siksi, että lähtökohdissamme Orasmaan kanssa vaikuttaa olevan jotain samaa. Orasmaa kertoo olevansa kotoisin maatilalta, mutta aikuisuudessaan hän ei ole juuri ollut maatalouden arjen kanssa tekemisissä. Ennen kirjoitusprosessia se ei tuntunutkaan hänelle kovin tulta. Olen itsekin maatilalta kotoisin, mutta toisin kuin Orasmaa, olin vielä nuorena aikuisena maatilalla töissä mukana. Silti omistakin aktiivisista maatalon töistäni alkaa olla jo 20 vuotta aikaa. Orasmaan tapaan olen kuitenkin myös itse haastatellut useita maanviljelijöitä erilaisissa tutkimuksissa. Ystävissäni on myös monia maanviljelijöitä, ja tiedän jotain heidän nykyisestä arjestaan. Tästä huolimatta teos onnistuu tuottamaan maatalojen todellisuudesta monia sellaisia yksityiskohtia, joita en ollut tullut aiemmin ajatelleeksi.

Orasmaa kertoo, että yksi kirjan lähtökohdista on ollut vuosikymmenien saatossa rakentunut yhteiskunnallinen vastakkainasettelu maaseudun ja kaupungin välillä. Tämä voi usein tapahtua pelkästään mielikuvien tasolla. Yhtä kaikki maatilalla kasvaneena mutta myöhemmin kaupunkilaistuneena Orasmaalla on hyvät lähtökohdat pohtia ja kuvata tätäkin jännitettä.

Orasmaa on haastatellut teostaan varten yli 40 maatalousyrittäjää eri puolilta Suomea, joiden ääni tuodaan monipuolisesti esiin. Lisäksi tukena on ollut yli 30 asiantuntijan haastattelut. Kirjan lähtökohdista on vallitseva yhteiskunnallinen tilanne, jossa ruoantuotannolta vaaditaan muutoksia ilmastomuutoksen hillitsemiseksi-

si. Maatalousyrittäjillä puolestaan on vaihtelevasti valmiuksia näihin muutoksiin. Erilaiset taloudelliset, poliittiset ja luonnonolosuhteista johtuvat seikat voivat saada muutoksen tuntumaan epäoikeudenmukaiselta. Tätä jännitettä teos pyrkii kuvaamaan ja purkamaan.

Teos jakautuu neljään eri osioon, jotka Orasmaa on otsikoinut seuraavasti: *Ilmastomuutos, Valitut polut, Syyllistäminen ja Oikeudenmukaisuus*. Teksti etenee loogisesti näiden teemojen välillä. Rakenteen on muutenkin toimiva. Orasmaa sukkeloi sujuvasti ruokajärjestelmän globaalien kysymysten ja suomalaisten maatalojen arjen kokemusten välillä muodostaen näistä kokonaiskuvaa. Itse viehätyn erityisesti kuvauksista, joissa mennään hyvinkin syvälle tilan tarinaan ja tuodaan se osaksi isompaa kehystä. Teos sisältää myös traagisia tarinoita, joissa esimerkiksi perhelanteessa tapahtuneet muutokset ja murheet ovat olleet ratkaisuvia tilaa koskevissa päätöksissä. Joissain kohdin näistä olisi ollut kiinnostavaa lukea vielä lisääkin. Alkupuolella tekstiä avataan myös monia kiinnostavia keskusteluja ja kysymyksiä, joihin palataan vielä lopussa tarkemmin. Orasmaa nostaa esiin esimerkiksi keskustelun siitä, että viljelijöiden sosiaaliturvaa on tarkasteltava syvällisemmin, mikäli maatalouden siirtymän oikeudenmukaisuutta pidetään yhteiskunnallisesti tavoiteltavana.

Orasmaan tyyli kirjoittaa on kokonaisuudessaan mielenkiintoinen. Hän tuo esille haastattelemiensa maatalousyrittäjien äänen varsin syvällisesti, mutta ei toisaalta päästä itseäänkään helpolla, vaan reflektoi yrittäjien pohdintoja myös omiin kokemuksiinsa ja käsityksiinsä. Näin teoksesta jää vaikutelma, että mikään kivi keskustelussa ei jää lopulta kääntämättä.

Teos esittelee kattavasti oikeudenmukaisen siirtymän taustaa lähtien 1970-luvusta ja tuon aikaisten ympäristövaatimusten uhkaamista raskaan teollisuuden työpajoista Pohjois-Amerikassa. Samaan tapaan suomalaisen maatalouden lähihistoriaa käydään läpi perusteelli-